

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-120>
УДК 336.7

СОЦІАЛЬНЕ ІНВЕСТУВАННЯ ЯК НОВА ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

SOCIAL INVESTING AS A NEW PHILOSOPHY FOR UKRAINE

Вовк Євгеній Олександрович

кандидат економічних наук,
Голова Правління ПрАТ «КУА АПФ «Куб»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6478-9491>

Туролєв Гліб Олександрович

кандидат економічних наук,
засновник компанії «Стробіле Енерджі»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5579-0626>

Левченко Катерина Михайлівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9099-2303>

Vovk Yevgenii

KUA APF "KUB"

Turolyev Glib

Strobile Energy

Levchenko Kateryna

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

У статті розглядаються теоретико-прикладні аспекти функціонування соціальних інвестицій в сучасній економіці. Проведено компаративний аналіз праць сучасних вчених щодо сутності поняття «соціальні інвестиції». Детерміновано його місце в категоріальному апараті інвестиційного процесу. Визначено подібні та відмінні риси соціальних інвестицій та соціально відповідальних інвестицій. Детерміновано роль соціальних інвестицій в процесах соціалізації сучасної економіки. Розкрито особливості різних форм реалізації соціальних інвестицій, в тому числі – за допомогою фінансових інституцій. Встановлено місце та роль фінансового сектору в парадигмі соціальних інвестицій та соціально відповідальних інвестицій. Визначено ключові перешкоди на шляху реалізації концепції соціальних інвестицій в Україні та обґрунтовано можливі напрямки подолання існуючих проблем.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний процес, соціальні інвестиції, соціально відповідальні інвестиції, фінансовий сектор, фінансові інституції, соціалізація фінансів.

The article deals with the theoretical and applied aspects of the functioning of social investments in the modern economy. A comparative analysis of the works of modern scientists regarding the essence of the concept of "social investment" was carried out. It was established that there is no consensus in the scientific community regarding the characteristics of social investments. This concept is often considered through the prism of corporate social responsibility. Still, there is a transition to a broader approach based on the peculiarities of the investment process in the economy. The place of social investments in the categorical apparatus of the investment process is determined. Similar and distinctive features of social investments and socially responsible investments are defined. The role of social investments in the modern economy's socialization processes is determined. The peculiarities of various forms of realization of social investments, including with the help of financial institutions, are revealed. The place and role of the financial sector in the paradigm of social investments and socially responsible investments are established. The consequences of the socialization of the modern economy in the context of the process of institutionalization of the modern financial sector are outlined. It was determined that institutional and instrumental innovations in the financial market contribute to the practical spread of the concept of social investment. The key obstacles to the implementation of the concept of social investment in Ukraine are identified and the possible directions for

overcoming existing problems are substantiated. In particular, it is emphasized that the spread of the practice of social investment in economically developed countries happened gradually. First of all, these processes require the formation of an appropriate institutional environment, as well as an entrepreneurial culture. For many years, the dogma of profit was formed in domestic business, including the financial industry, as the fundamental goal of entrepreneurial activity and investment. Open aggression against Ukraine transformed such approaches – social factors for investment became one of the first priorities, and domestic businesses demonstrated readiness to solve socially significant problems.

Keywords: investment, investment process, social investment, socially responsible investment, financial sector, financial institutions, socialization of finance.

Постановка проблеми. Навіть після трьох з залишком десятиліть економічних реформ значна частина українського суспільства негативно сприймає підприємницьку діяльність. Тут даються взнаки і наслідки багаторічного панування радянської ідеології, дії вітчизняного політикуму, який досить часто саме бізнес робить винним у економічних негараздах, і відсутність зусиль з боку держави у напрямкові трансформації економічної культури пересічних громадян.

Поряд з цим, не треба відкидати і того факту, що досить часто вітчизняні бізнес-одиниці формують завдяки своїй опортуністичній поведінці підстави для таких суспільних оцінок. На цьому тлі привертає увагу необхідність практичної реалізації концепцій соціального інвестування та соціально відповідального інвестування. Вже зараз зрозуміло, що у повоєнному періоді відбудова України потребуватиме принципово нових інвестиційних механізмів, які, серед іншого, враховуватимуть і соціальну складову діяльності бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика корпоративної соціальної відповідальності, соціальних інвестицій, соціально відповідальних інвестицій розглядалася в наукових працях О. Бандирської [9], Д. Волкера [7], Д. Вуда [2], Ю. Гернего [6], М. Диби [6], С. Кнокса [7], Р. Мацьків [1], Л. Мельничук [10], Г. Хованеца [5]. В свою чергу, опортуністична поведінка фінансових інституцій, яка протирічить принципам соціального інвестування вивчалася Б. Стеценком [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відносна наукова розробленість питання щодо соціального інвестування, а також соціально відповідального інвестування, не дає змоги говорити про існування наукового консенсусу щодо цієї проблематики. Треба визнати, що в науковому середовищі існують різні думки і щодо сутності соціального інвестування, і щодо механізмів його реалізації, і щодо можливостей та передумов поширення в Україні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – доповнити існуючі наукові положення щодо сутності соціального інвестування та передумов його поширення в Україні загалом, та на рівні вітчизняного фінансово сектору – зокрема.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поява та поширення концепції соціального інвестування насамперед пов'язана з переглядом місця та ролі людини в сучасній економіці. Вже у середині ХХ ст. почало формуватися розуміння того факту, що саме людина, людиноцентризм та людський капітал стають запорукою ефективного підприємства. Відповідно, вчені-економісти та фахівці-практики розпочали пошук ефективних механізмів управління людським капіталом, в тому числі – здійснення інвестицій у цю сферу. Поступово зазначені процеси визначили детермінацію таких понять як «корпоративна соціальна відповідальність», «соціальне інвестування» та «соціально відповідальне інвестування».

Насамперед, зазначимо, що в академічній літературі присутня достатня кількість наукових позицій щодо сутності поняття «соціальне інвестування». Акцентуємо на найбільш поширених із них.

Зокрема, в науковій праці Р. Мацьків наводиться таке визначення: «Це матеріальні, технологічні, управлінські та інші ресурси, а також фінансові засоби компаній, які спрямовуються на реалізацію соціальних програм, розроблених з урахуванням інтересів внутрішніх і зовнішніх зацікавлених сторін» [1]. Як бачимо, тут зроблено акцент на вкладеннях будь-яких ресурсів (в тому числі – фінансових), що є розпорядженні компанії, у різноманітні соціальні програми. При цьому бенефіціаром в процесі реалізації таких соціальних програм є «внутрішні і зовнішні зацікавлені сторони» (фактично тут мова йде про стейкхолдерів компанії). На наш погляд, це дещо спрощений погляд на сутність соціальних інвестицій, хоча він є досить популярним, особливо, серед зарубіжних авторів.

Зауважимо, що західна економічна думка в аналізові сутності соціальних інвестицій виходить насамперед з їх цільової спрямованості: «...забезпечують виконання принципів соціальної відповідальності, відповіді на соціальні виклики, реалізацію соціальної політики, програм за рахунок соціалізації діяльності підприємства» [2]. Цей автор безпосередньо розглядає соціальні інвестиції як складник корпоративної соціальної відповідальності. Як вже зазначалося, досить часто про такий взаємозв'язок говорять і інші автори. Більшість з них вважають, що саме корпоративна соціальна відповідальність стала базисом для соціального інвестування. Хоча навіть нині говорити про визначеність поняття «корпоративна соціальна відповідальність» не можна. Більше того, достатньо поширеною є думка, що точно визначити сутність корпоративної соціальної відповідальності об'єктивно неможливо.

Так, можна зустріти таке лаконічне визначення: «відповідальність підприємств за їх вплив на суспільство» [3]. Проте, тут жодним чином не зазначено про форми та рівні такої відповідальності, про її вплив на діяльність підприємства.

В іншому джерелі вказується «Соціальна відповідальність – це відповідальність організації за вплив своїх рішень та дій на суспільство та оточуюче середовище, що реалізується шляхом прозорості та етичної поведінки, яка узгоджується із сталим розвитком, здоров'ям та добробутом суспільства; відповідає інтересам груп та заінтересованих осіб, відповідає чинній нормативній базі та відповідним міжнародним зобов'язанням та є інтегрованою у діяльність та стратегії розвитку організації або компанії та здійснюється у повсякденній діяльності» [4].

Як бачимо, така позиція у порівнянні з попередньою, значно ширше детермінує сутнісні характеристики досліджуваного поняття. На наш погляд, важливими є наступні аспекти: по-перше, зв'язок соціальної відповідальності з цілями сталого розвитку, здоров'ям та суспільним добробутом; по-друге, відповідність соціальної відповідальності інтересам груп та заінтересованих осіб; по-третє, інтегрованість соціальної відповідальності у корпоративну стратегію. Варто звернути увагу на ще один важливий аспект, який детерміновано у цьому визначенні – соціальна відповідальність є «повсякденною діяльністю», а не чимось виключним чи тимчасовим.

В академічній літературі існує досить багато наукових позицій, в яких виділяються

види корпоративної соціальної відповідальності. Серед них варто звернути увагу на той, в якому говориться про екологічну, етичну, філантропічну та економічну корпоративну соціальну відповідальність [5].

Зрозуміло, що насамперед соціальне інвестування потрібно розглядати в контексті економічної корпоративної соціальної відповідальності. Але, такий підхід, на наш погляд, штучно «звужує» розуміння інвестицій як таких. Соціальні інвестиції безпосередньо та/або опосередковано можуть реалізуватися за кожним із виділених видів корпоративної соціальної відповідальності (за виключенням філантропії).

Для прикладу наведемо позицію вітчизняних науковців, які вважають: «Соціальними інвестиціями називають одну із форм прояву соціальної відповідальності, яка реалізується поряд із благодійністю та філантропією (спонсорством)» [6]. Розвиваючи свою думку, науковці вказують, що соціальні інвестиції не виключають філантропію та благодійності, однак не обмежуються виключно цими аспектами.

Важливим аспектом є і детермінація факторів, під впливом яких бізнес здійснює соціальні інвестиції. Навряд чи тут можна говорити і про прямий примус з боку держави, хоча не треба виключати і цього факту. Зокрема, на думку спадає практика приватизації в Україні, коли покупець крупного пакету акцій як правило приймав на себе і зобов'язання щодо підтримання певного рівня соціальних стандартів, збереження чи розвитку соціальної інфраструктури тощо. Але, як свідчить той же досвід приватизованих підприємств, такий підхід є недостатньо результативним, а власники приватизованих підприємств часто намагалися нівелювати такі зобов'язання. Скоріше тут мова має йти про формування відповідного середовища, в якому бізнес буде зацікавлений у розвитку соціальних інвестицій.

З цього приводу окремі автори зазначають, що соціальне інвестування «...здійснюється в результаті аналізу вимог суспільства та поведінки основних груп споживачів» [7]. Тут є очевидним зв'язок соціальних інвестицій з суспільними інтересами. Знову таки, варто говорити про важливість інституційних рамок, які зроблять опортуністичну поведінку бізнесу щодо суспільних інтересів стратегічно програшною. Чому в Україні зазначене правило щодо соціальних інвестицій не діяло. На думку авторів, справа якраз в тому, що опортуністичні стратегії формували певні переваги для вітчизняного бізнесу. Можна навести багато прикладів на користь цієї тези.

Зокрема, варто звернути увагу на діяльність мікрофінансових організацій, які за останні роки стали активними учасниками ринку кредитування. Складно окреслити (та й навіть просто уявити) корпоративну соціальну відповідальність для фінансової установи, яка пропонує своїм позичальниками споживчі кредити за ставкою у 10 000 % річних, приховує різноманітні комісії та користується послугами колекторів, діяльність яких фактично на межі криміналу. Проте, саме такою була дійсність вітчизняного ринку споживчого кредитування у 2016-2020 рр. Фактично тут мова йде не про соціальну відповідальність, а відверте ігнорування інтересів суспільства і догмат приватних інтересів власників фінансових установ. В той же час, унормування діяльності колекторів дало змогу дещо знизити рівень опортунізму фінансових установ.

Наступний приклад – функціонування венчурних інститутів спільного інвестування в Україні. Досвід десятків років і результати багатьох досліджень свідчать [8] – українські венчурні фонди є такими виключно на папері і мають мало спільного з венчурним бізнесом за світовими стандартами. Проте держава досі не доклала жодних зусиль для трансформації нормативних вимог для венчурних ІСІ в Україні, чим фактично стимулювала використання цього сегменту для реалізації різноманітних «оптимізаційних» податкових схем.

Очевидно, що здійснення соціальних інвестицій в будь-якому випадку передбачає досягнення певних цілей, які іманентні до місії та цілей корпоративної стратегії бізнес-одиниці. Припускати, що здійснюючи соціальні інвестиції, будь-яка компанія практично ігнорує суто економічні (фінансові) ефекти не варто. Скоріше тут мова йде про розумний симбіоз між суто фінансовими цілями та соціальними завданнями. З цього приводу в праці О. Бандирської зазначається, що соціальне інвестування передбачає отримання наступних видів ефекту для підприємства [9]:

- фінансова ефективність (страхування ризиків, маркетинг і продаж, скорочення операційних витрат та ін.);
- нефінансова ефективність (імідж і репутація підприємства, лояльність клієнтів і персоналу);
- ефективність впливу на ситуацію на території присутності.

В свою чергу, Л. Мельничук вважає, що соціальні інвестиції дають можливість сучасним підприємствам отримати наступні переваги: удосконалення виробничих процесів

(зростання продуктивності та рівня доходів, економія ресурсів за умови використання екологічно безпечного обладнання); формування позитивного іміджу та репутації компанії; стабільність людських ресурсів та підвищення їх кваліфікації; залучення фінансових ресурсів спеціалізованих фондів «соціальних інвестицій» під соціально орієнтовані програми [10].

На останню тезу, з нашого погляду слід звернути особливу увагу. Саме можливість залучення ресурсів для здійснення соціальних інвестицій призвела до окреслення у рамках сучасного фінансового сектору установ, які спеціалізуються на соціально відповідальному інвестуванні. Фактично, ми маємо справу з проявом процесу інституціоналізації на фінансовому ринку, який полягає у появі та поширенні фінансових посередників, спрямований на соціально відповідальне інвестування. Така інституціоналізація стала наслідком впливу кількох факторів: по-перше, чітко вираженої потреби на рівні суспільних інтересів у здійсненні соціальних інвестицій; по-друге, інституційних та інструментарних інновацій, які значно спростили практичну реалізацію соціальних інвестицій та соціально відповідального інвестування; по-третє, підвищення рівня фінансової інклюзії на рівні сучасного фінансового сектору; по-четверте, державної підтримки як соціальних інвестицій та соціально відповідальних інвестицій, так і відповідних фінансових інституцій.

Висновки. Відкрита агресія проти України суттєво змінила конкурентний ландшафт ведення бізнесу. Вітчизняні бізнес-одиниці (як малий та середній бізнес, так і крупні компанії) продемонстрували повне розуміння як безпечних загроз, що стоять перед нашою державою, так і важливості вирішення соціальних та гуманітарних проблем. Можна констатувати, що саме в період з лютого 2022 року в бізнес-середовищі сформувався запит на реалізацію корпоративних стратегій, в яких чільне місце займає соціальна відповідальність. В цьому контексті варто звернути увагу на один із важливих аспектів корпоративної соціальної відповідальності – соціальне інвестування. Повоєнне відновлення України передбачати масштабне використання різноманітних джерел фінансування, які спрямовуватимуться і у відновлення критичної інфраструктури, і на відбудову соціальних об'єктів. Такі інвестиції очевидно мають здійснюватися з врахуванням актуальних суспільних цілей та задач. Відповідно, виникне потреба у формуванні спеціалізованих фінансових інституцій, які реалізовуватимуть такі інвестиції в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мацьків Р. Соціальне інвестування на підприємствах нафтогазового комплексу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 482–485.
2. Wood, D. Corporate social performance revisited. *Academy of Management Review*. 1991. № 16. Pp. 691–718.
3. Нова стратегія Європейської комісії з корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) 2011-2014: швидше, вище, сильніше. Експертний коментар від центру «Розвиток КСВ». URL: http://www.csr-ukraine.org/strategiya_evropeyskoi_komisii_.html
4. What is social responsibility (SR)? ASQ: The Global Voice of Quality. URL: <http://asq.org/learn-about-quality/social-responsibility/index.html>
5. Howaniec H. (2023). Corporate Social Responsibility and Marketing Ethics. The Effects of Value-Based Marketing on Consumer Behaviour. London: Routledge 2023. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003317364>
6. Диба М., Гернего Ю. Управління соціальними інвестиціями. Київ : КНЕУ, 2022. 129 с.
7. Knox, S., Walker D. (2003) Empirical developments in the measurement of involvement, brand loyalty and their relationship in grocery markets. *Journal of Strategic Marketing*. № 11. Pp. 271–286.
8. Стеценко Б. Інституційна фінансова інфраструктура: глобальні імперативи та українські реалії. Київ : КНЕУ, 2019. 247 с.
9. Бандирська О. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 10. С. 60–64.
10. Мельничук Л. Сутність та значення соціальних інвестицій. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 11. С. 434–437.

REFERENCES:

1. Matskiv R. (2015) Sotsialne investuvannia na pidpriemstvakh naftohazovoho kompleksu [Social investment at enterprises of the oil and gas complex]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, Vol. 4, pp. 482–485.
2. Wood D. (1991) Corporate social performance revisited. *Academy of Management Review*. Vol. 16. Pp. 691–718.
3. Tsentr «Rozvytok KSV» (2011) Nova stratehiia Yevropeiskoi komisii z korporativnoi sotsialnoi vidpovidalnosti (KSV) 2011-2014: shvydshe, vyshche, sylnishe [The European Commission's new strategy for corporate social responsibility (CSR) 2011-2014: faster, higher, stronger]. Available at: http://www.csr-ukraine.org/strategiya_evropeyskoi_komisii_.html
4. American Society for Quality (2014) What is social responsibility (SR)? Available at: <http://asq.org/learn-about-quality/social-responsibility/index.html>
5. Howaniec H. (2023) Corporate Social Responsibility and Marketing Ethics. The Effects of Value-Based Marketing on Consumer Behaviour. London: Routledge 2023. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003317364>
6. Dyba M., Herneho Yu. (2022) Upravlinnia sotsialnymi investytsiamy [Management of social investments]. Kyiv: KNEU, 129 p.
7. Knox S., Walker D. (2003) Empirical developments in the measurement of involvement, brand loyalty and their relationship in grocery markets. *Journal of Strategic Marketing*. Vol. 11. Pp. 271–286.
8. Stetsenko B. (2019) Instytutsiina finansova infrastruktura: hlobalni imperatyvy ta ukrainski realii [Institutional financial infrastructure: global imperatives and Ukrainian realities]. Kyiv: KNEU, 247 p.
9. Bandyrska O. (2009) Sotsialna vidpovidalnist biznesu v Ukraini [Social responsibility of business in Ukraine.]. *Aktualni problemy ekonomiky*. Vol. 10. Pp. 60–64.
10. Melnychuk L. (2016) Sutnist ta znachennia sotsialnykh investytsii [The essence and importance of social investment]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. Vol. 11. Pp. 434–437.